

Een blik terug in de tijd: 1937-1940

In een vorig artikel heb ik u aan de hand van de adresboeken uit 1927 en 1929 en de gids, die in 1928 uitgegeven werd door *Vereeniging tot bevordering van het vreemdelingenverkeer in De Bilt en Bilthoven*, verteld hoe een en ander aan het eind van de jaren twintig in onze toenmalige gemeente geregeld was.

Dit maal gaan we terug naar het eind van de jaren dertig. Daarvoor heb ik als bronnen gebruikt het adresboek dat in de zomer van 1937 uitgegeven werd en was samengesteld met toestemming van *Heeren Burgemeester en Wethouders met gegevens van de Gemeente-Secretarie van De Bilt* en de gids uit 1940 die aangeboden werd door de *Bilthovensche Handelsvereniging*. Bovendien heb ik als bron gebruikt *De Vraagbaak voor plaatsgenoot en vreemdeling, 2de uitgave* die in 1939 door de *Fa. B. Cuperus Az. – De Bilt* werd uitgegeven.

Zoals blijkt uit het adresboek van 1937 telde de bevolking op 31 december 1936 13.960 zielen, zijnde 6.499 mannen en 7.461 vrouwen. Op 31 december 1929 had de toenma-

lige gemeente 10.818 inwoners. In zeven jaar was de bevolking dus met ruim 3.000 zielen toegenomen. Uit het staatje op bladzijde 8 blijkt dat de grootste bevolkingsgroei (15,0%) viel in de periode 1922-1923, gevolgd door de periode 1932-1933 toen de toename 6,7% bedroeg.

Het dagelijks bestuur van de gemeente bestond uit burgemeester H.P. baron van der Borch tot Verwolde van Vorden en de wethouders mr. M.J. de Geus, H. Troostheide en mr. G. ter Laan. Gemeentesecretaris was mr. P.H. Damsté.

Er volgde een opsomming betreffende de *Raadscommissiën*, de stembureaus, de *Biltsche Ophaaldienst voor Belastingen en Schoolgelden* en nog veel meer. De hoogte van het schoolgeld voor wat betreft de openbare scholen was afhankelijk van het inkomen van de ouders. De grafrechten werden vermeld op bladzijde 18. Voor een grafkelder of grafstede 1e klasse bedroegen de kosten f 25,-. Voor een grafkelder of grafstede 2e klasse f 16,-. Voor een gemeentegrav werd voor een periode van 25 jaar in de 3e klasse f 10,- in rekening gebracht en voor een pe-

riode van 10 jaar f 6,-. Vond er een begrafenis plaats buiten de 'gewone uren van des voormiddags 7 tot des namiddags 5 uur' dan werd er een extra toeslag geheven, zijnde voor de 1e klasse f 10,-, de 2e klasse f 5,- en voor de 3e klasse f 2,50. Bovendien waren er 'rechten verschuldigd voor het opgraven en overbrengen van een lijk, het stichten van een gedenkteeken, plaatsen van een hekwerk, stellen van een kruis, opstaande steen, enz., waarvoor bij den administrateur ter gemeentesecretarie de noodige inlichtingen' konden worden verkregen.

Uitgebreid kan men in de gids op bladzijde 20 de openingstijden van het 'Bijpost-, Telegraaf- en Telefoonkantoor de Bilt' vinden. Bovendien waren de tijden van de buslichtingen en van de lichten van de diverse hulpbrievenbussen in het adresboek opgenomen.

Bilthoven De W. v. Everdingenschool

De scholen werden uitgebreid besproken. De Dr. W. van Everdingenschool, een openbare lagere school, had toen als adres 'Soestdijkse Straatweg 208 Zuid'. De school leidde op voor gymnasium en H.B.S. De andere openbare scholen waren te vinden in de Tuinstraat, de Middellaan, de Van Dijkklaan en de Leijenscheweg, waarbij gewezen moet worden op het feit dat de laatste een 'School voor Uitgebreid Lager Onderwijs (M.U.L.O.)' was. De 'Oranje-Nassauschool v. Chr. U.L.O.' was gevestigd aan de Overboslaan en 'Het Nieuwe Lyceum', toen nog een school met internaat die onder leiding stond van de heer en mevrouw Popta, was te vinden op het Vermeerplein. Als bijzondere lagere scholen stonden nog vermeld de 'School met den Bijbel' gelegen aan de Hessenweg, de Groen van Prinstererschool en de Julianaschool,

alsmede de rooms katholieke scholen gelegen aan de Kerklaan en de Gregoriuslaan en de 'Montessori-school te Bilthoven'. De 'Christelijke Bewaarschool', gelegen aan de Burgemeester De Withstraat en de Nijverheidsscholen werden eveneens vermeld. Als laatste werd vermeld de 'Vereniging Volksonderwijs,

Afd. de Bilt-Bilthoven' die propageerde: 'één school voor allen: de openbare'! Maar dat was dus nog allerminst het geval. Men leefde nog in de tijd van de verzuiling.

Onder het kopje 'Volksgezondheid' werden niet alleen de namen van de ter plaatse gevestigde artsen vermeld, maar ook de adressen van de wijkgebouwen waar de wijkzusters iedere werkdag spreekuur hadden. Ook

te vinden was. De afdeling De Bilt-Bilthoven van het 'Ned. Roode Kruis' kreeg aandacht, alsmede de 'Kinderherstellings- en Vacantie-Kolonies'. In de besturen komen we bekende namen tegen. Zo was mr. P.H. Damsté voorzitter van laatstgenoemde vereniging en was hij secretaris van het badhuis.

De politieke partijen werden uitgebreid beschreven en ook de 'Muziek-, Zang- en Toneelverenigingen'. Sommige bestaan nog

de apotheken staan vermeld. Die waren te vinden op het Emmaplein en de Hessenweg. De stichting 'De Biltsche Zweminrichting' werd ook onder dit kopje vermeld, alsmede 'Het Biltsche Badhuis', dat in de Torenstraat

steeds, zoals het 'Biltsch Fanfarekorps', dat in 1900 opgericht werd en waarvan de naam in september 1930 omgezet werd in 'Biltsche Harmonie'. Kennen we nu een toneelvereniging die de naam 'Steeds Beter' draagt in

1937 had een mandolineclub die naam. Er waren twee toneelverenigingen, te weten: de arbeiderstoneelvereniging 'Onze Strijd' en de vereniging 'R.K. Biltsch Tooneel'. De laatste was een onderafdeling van de rooms katholieke werkliedenvereniging 'St. Joseph'. In het adresboek staat niet alleen de 'Biltsche Gemengde Zangvereniging Zang Veredelt' vermeld die al in 1884 was opgericht, maar ook de 'Christ. Gem. Zangver. Euphonia', de 'Arb. Zangvereniging De Biltsche Stem' en de 'R.K. Gem. Zangvereniging St. Caecilia'.

Ook bij de 'Instellingen en Vereenigingen van Armeenzorg en Weldadigheid' ziet men niet alleen de neutrale vereniging 'Hulp in Nood' vermeld, maar ook de 'St. Vincentiusvereniging de Bilt', het 'Protest. Chr. Comité van Bijstand De Bilt-Bilthoven' en de 'Chr. Meisjesver. 'Helpt Elkander'''. Ook bij de diverse vakorganisaties vindt men neutrale, christelijke en katholieke organisaties.

Bij de diverse sportverenigingen is die aanduiding in de naamgeving meestal niet te vinden, maar ongetwijfeld zullen de toenmalige ouders wel kritisch gekeken hebben alvorens te beslissen van welke vereniging of club hun kind lid mocht worden. Bij de korfbalclub O.D.I. (= Ontspanning door inspanning) komt de aanduiding 'Chr.' Nog wel in de naamgeving voor. Er werd door de club meegedaan in de competitie van de Chr. Korfbalbond.

Op bladzijde 41 begint de 'Naamlijst der Ingezeten Bilthoven', die gevolgd wordt door

een lijst gerangschikt op adres. Op bladzijde 110 begint de 'Naamlijst der Ingezeten De Bilt', eveneens gevolgd door een lijst gerangschikt volgens 'Straten en Wegen'. Stond er in de gids van 1909 onder aan elke bladzijde zo'n aardige advertentie waarin Maison Jansen uit Utrecht vermeldde 'Chapeaux pour Dames et Fillettes dernière Creation.' te verkopen, in deze gids vindt men onder elke bladzijde een advertentie van de 'Zester Begraffenis-Onderneming Patrimonium'. Duidt dat op een sombere tijdgeest eind jaren dertig?

Er staan verder niet veel advertenties in de gids. Wel staat er op bladzijde 44 een grote advertentie van 'Begraffenis-Onderneming Bilthoven F.B. Tap, Rembrandtlaan 32'. Het betreft uiteraard de begraafplaats 'Den en Rust', gelegen bij de Frans Halslaan in Bilthoven. Op bladzijde 116 staat een advertentie van 'AANSPREKER' en 'Bezorger van Begraffenissen' S. Brouwer, Burgemeester de Withstraat 32. Waren de 'gewone' winkeliers wellicht door verminderde omzet in de crisisjaren kennelijk wat zuiniger waardoor men minder advertenties plaatste de begraafenisondernemers waren altijd verzekerd van klandizie.

Drukkerij Cuperus was in 1938 gevestigd op het adres Hessenweg 2, De Bilt. In de door deze firma uitgegeven vraagbaak staat dat de gemeente op 1 januari 1938 totaal 14.334 inwoners had, waarvan er ongeveer 7.700 in Bilthoven woonachtig waren. Ook in die gids

staan allerlei formele mededelingen die nagenoeg gelijk zijn aan die vermeld in de gids van 1937. Op bladzijde 21 maakt de firma Cuperus reclame voor verzamelboeken voor knipsels, die bij hun besteld konden worden. "Maakt uit uw courant een boek" luidde het hoofdje. Met daaronder de volgende tekst: 'Elken dag brengen couranten en tijdschriften artikelen van blijvende waarde. Steeds kijkt U het eerst naar die rubrieken, welke U speciaal interesseeren. Waarom laat U het bij het voornemen om het meest interessante te bewaren? Wij weten het wel. U zoudt op den duur niet weten waar U met al die knipsels heen moet! Maar wij weten ook

op welke manier U ze goed kunt bewaren. 't Is zoo eenvoudig! U koopt een van onze handige plakboeken voor knipsels en maakt hiervan Uw mooiste en nuttigste boek! 1001 mogelijkheden met de verzamelboeken voor knipsels uit onze Bibliotheek "Memotechniek". De meeste varianten kostten 50 cent. Voor een boek met linnen band moest men 75 cent betalen.

Op sommige bladzijden staan er in kaders belangrijke tips betreffende de verkeersveiligheid. Zo leest men op bladzijde 18: 'Werkt allen mede aan veilig verkeer!' en op bladzijde 43: 'Weggebruiker, groot en klein laat

“Verkeersopvoeding” een eerezaak voor U zijn.’. Op bladzijde 69 kan men lezen: ‘Voetganger! Op den rijweg dreigt U gevaar. Loopt daarom steeds op het trottoir!’.

Dat was en is in Bilthoven vaak moeilijk daar er ten noorden van de spoorlijn meestal geen trottoirs te vinden zijn.

Ook in deze gids vond ik weer advertenties die ons de eindigheid van het leven doen voelen. Op bladzijde 11 staat een advertentie van D. van Renen die zich belastte met het aanleggen en onderhouden van graven. Op bladzijde 12 vroeg steenhouwerij ‘Eben-Haëzer’ uit Utrecht aandacht voor zijn ‘Toonzaal’ en ‘Grafwerken’. En op bladzijde 13 vindt men een advertentie van Tap, die vergelijkbaar is met de advertentie die in de gids van 1937 geplaatst werd.

Op bladzijde 23 vroeg ‘Mej. L.Schroeder v.d.Kolk’ aandacht voor het ‘Particulier Klasje’ dat voorbereidde op het Montessori-onderwijs. Het was bestemd voor kinderen in de leeftijd van 3 tot 6 jaar. En op bladzijde 27 vond ik een advertentie van M.J. Bruinshoofd, die verloskundige was in de Bilt en Bilthoven. Als je bedenkt dat zij mij heeft bijgestaan bij de geboorte van onze oudste zoon in 1966 dan heeft zij een lange staat van dienst gehad.

Blijkens de advertentie die staat op bladzijde 33 voldeed het zwemwater van de gemeentelijke zweminrichting Brandenburg ‘door belangrijke technische verbeteringen’ aan de

hoogste kwaliteit. De tarieven waren laag, het personeel bekwaam en de omgeving aangenaam.

Op bladzijde 52 is een gezamenlijke advertentie te vinden van J.P. Lamfers, die in de Dorpsstraat groenten en fruit verkocht en W.W. Lamfers-Bos die op hetzelfde adres handelde in ‘manufacturen, garens, tricotate, corsetten en Heeren-modeartikelen’. Op bladzijde 56 staat een advertentie waarin de V.V.V. duidelijk maakte wat die vereniging zoal voor Bilthoven en De Bilt deed: ‘Zij is de vereniging die altijd actief werkzaam is om het vreemdelingenverkeer in onze gemeente te bevorderen. Zij doet dit door krachtige en doelmatige propaganda in binnen- en buitenland. Zij wil door haar arbeid bereiken een bloeiende en welvarende gemeente De Bilt.’

Op dezelfde bladzijde staat een advertentie van de ‘rijwielpadvereniging U.M.O.’. Er werd een oproep gedaan aan de inwoners van De Bilt en Bilthoven om de nuttige vereniging te steunen die ‘zorgt voor prachtige rijwielpaden in schoone en boschrijke omgeving, bijna 400 K.M. heeft zij in beheer. Zonder rijwielpaden geen toeristisch genot.’

Op bladzijde 61 vermeldde het Leger des Heils uit Utrecht dat oud papier gratis zou worden afgehaald en dat men aanmaakhout leverde per 100 bosjes tegen de prijs van f 1,20. Men haalde indien gewenst meubeltjes af en verrichtte dienstverrichting voor 55 cent per uur/per man.

Bergman film distributie, gevestigd op Spoorlaan 25 te Bilthoven, gaf aan huis filmvoorstellingen voor kinder- en familiefeestjes tegen billijke condities. Ook verhuurde en verkocht Bergman smal- en normaal films en apparaten.

Op bladzijde 92 trof mij het kopje 'Vrouwen Electriciteits Vereeniging'. De doelstelling van de vereniging was om via het uitgeven van een maandblad en maandelijks besprekingen de vrouwen vertrouwd te maken met het gebruik van elektrische huishoudelijke gebruiksartikelen. De P.U.E.M. adverteerde op bladzijde 96: 'Doe het beter! Kookt electrisch! Koelt electrisch!

Verwarmt electrisch!'. Men was bereid telefonisch inlichtingen te geven.

Op bladzijde 94 staat het 'Comité van Actie voor de Kath. Radio Omroep', die zich tot taak stelde de plaatselijke belangen van de K.R.O. en de katholieke luisteraars te behar-

tigen. Ook de A.V.R.O. had een Actiecomité. De V.A.R.A. bleef niet achter. Door middel van de radio wilde de V.A.R.A. belangstelling en aangename, nuttige, geestelijke en lichamelijke ontwikkeling bijbrengen.

In het adresboek dat door de 'Bilthovensche Handelsvereniging' in 1940 uitgegeven werd staat

achterin beperkte algemene informatie betreffende de gemeente.

In het voorwoord vermeldde het bestuur van de handelsvereniging dat het in de bedoeling lag om elk jaar een nieuw adresboek uit te geven. De advertenties moesten grotendeels de kosten van de uitgave mogelijk maken. Er werd daarom gevraagd om die advertenties te raadplegen. Op de bladzijden 99-102 stonden de adverteerders gerangschikt volgens hun branche. Het 'KOOPT IN BILTHOVEN' moest van mond tot mond gaan. Niet de zakenmensen uit Bilthoven moesten dit devies voeren maar vooral de particulieren moesten zorgen voor de mond tot mond reclame.

Het adresboek bevatte niet alleen een alfabetische namenlijst maar ook een alfabetische lanenlijst, waarbij achter de huisnummers de namen van de bewoners/

bedrijven vermeld werden. In de namenlijst stonden diverse advertenties, meestal Bilthoven betreffend. Ook hier trof ik op bladzijde 8 weer twee advertenties aan van begrafenisondernemers. Niet alleen F.B. Tap (waarvan ook nog een advertentie stond op bladzijde 16) had een advertentie geplaatst maar ook begrafenisonderneming 'De Laatste Eer'. Daarbij stonden de namen van G. Boot die op de Kortelaan 8 in Bilthoven woonde en Jac. van Capelleveen die als adres had Dahliastraat 17, De Bilt.

Op bladzijde 17 staat een advertentie van 'Dennenheim, Soestdijkscheweg 249Z', die zich profileerde als een 'Tehuis v. Dames en Heeren en Tijdelijk Rustzoekenden'. Men bood ruime kamers aan met stromend water en centrale verwarming, een gezellige huiskamer met zonnige serre en een vóór- en achtertuin. Op dezelfde bladzijde staat een advertentie van pension 'Domburg', gelegen in de onmiddellijke nabijheid van het natuurbad, te midden van dennen en hei. Men zou er gezelligheid vinden en het comfort van bediening als in een modern hotel. Bovendien werd er met zorg en smakelijk gekookt. Hotel-restaurant 'Heidepark' was, zoals blijkt uit de advertentie, een A.N.W.B.-bondshotel. Het was de 'grootste en modernste inrichting ter plaatse', waar men terecht kon voor diners, partijen en recepties.

Op bladzijde 29 staat een advertentie van Albert Heyn, Emmamplein 12. Albert Heyn zou het leven goedkoper maken. 'Uw meest

voordeelig adres voor kruidenierswaren. Hooren en bezorgen zonder prijsverhoging.' Of de bakker, slager, kruidenier blij waren met deze concurrent valt te betwijfelen. Op bladzijde 48 staat dat A. Ravenhorst, Julianalaan 8a ADO-speelgoed verkocht 'voor mensen met smaak'. Dat speelgoed werd gemaakt door revaliderende tuberculosepatiënten die bij het sanatorium Berg en Bosch kuurden. De naam ADO was afgeleid van de woorden: arbeid door onvolwaardigen. Een dergelijke naam zou men nu niet meer gebruiken.

Banketbakker A. Top was al gevestigd op de Julianalaan en wel op nummer 6B. Fijne theekoekjes waren zijn specialiteit. Ook kon men er diners bestellen tegen billijke prijs. Op nummer 4 was het reisbureau 'Lissone N.V. – Lindeman N.V.' gevestigd, die buitenlandse reizen kon verzorgen, zowel per spoor, boot als vliegtuig.

Bode H. Vlug, die als adres had Oude Brandenburgerweg 121, moest gezien zijn naam wel snel goederen vervoeren. Vlug verzorgde een dagelijkse autodienst Bilthoven-Utrecht.

En dan trof ik op bladzijde 93 nog de volgende advertentie aan: 'Wilt gij vredeswerk doen? Vraagt dan inlichtingen over of sluit U aan bij den: Alg. Ned. Vrouwen Vrede Bond of andere Vredesvereniging ter plaatse. Adres: D.G. Telders, Hoflaan 5.'

Het adresboek was bijgewerkt tot 1 april 1940. Deze oproep tot vrede heeft helaas

niet meer mogen baten. Er zouden vijf moeilijke jaren volgen, ook in De Bilt en Bilthoven.

Bronnen:

- Adresboek voor de Gemeente Bilthoven en De Bilt Zomer 1937, uitgegeven door de gemeente
- De Vraagbaak voor plaatsgenoot en vreemdeling, De Bilt – Bilthoven, Fa. B. Cuperus Az.-De Bilt, 2de uitgave, 1939
- Adresboek voor Bilthoven 1940, aangeboden door de Bilthovensche Handelsvereniging

Afbeeldingen afkomstig uit het archief van Historische Kring D'Oude School.

Lies Haan-Beerends is geboren in Scheveningen en in Den Haag naar school gegaan. Na haar huwelijk in 1965, inmiddels dus 50 jaar geleden, woont zij in De Bilt/Bilthoven en zij is al sinds de oprichting van de kring actief lid.